

FILOSOFISESTA LIIKKEESTÄ

Minusta tuntuu, erityisesti näinä aikoina, että filosofin pitää, jälleen kerran, ajatella ennen muuta filosofian luonnetta. Tarkoitin, että ennen kuin filosofi voi saavuttaa tai tarjota minkäänlaisia tuloksia – teoreettisia tai poliittisia ratkaisuja, uusia käsitteitä tai tulkintoja, neuvoja tai terapiaa – hänen tulee ajatella kriittisesti ja tinkimättä oman toimintansa luonnetta ja perustaa.

Ei riitä, että hän suorittaa tällaisen itsekriittisen ajatusliikkeen alustukseksi tai lähtökohdaksi teoreettisille ja käsitteellisille rakennelmilleen, ei toisin sanoen riitä, että hän ajattelee oman toimintansa mahdollisuutta vain kerran elämässä. Liike on suoritettava uudelleen. Kun tulokset ja ratkaisut alkavat hahmottua, ja viimeistään silloin kun ne kiteytyvät, filosofin on palattava tutkimaan ajattelunsa alkuperää, käännyttävä takaisin sen lähteille.

Platonin *Pidot*-dialogissa Diotima-papittaren puhe sisältää tämän idean. Diotiman mukaan filosofi ei koskaan ole köyhä eikä rikas viisaudesta eikä totuudesta, vaan aina ääripäiden välillä (Platon: 203e-204a). Tätä ei nähdäkseni tarvitse ymmärtää niin, että filosofi siirtyy tietämättömyydestä vähitellen kohti absoluuttista totuutta. Diotiman kuvaama filosofinen välitila voidaan ymmärtää myös niin, että filosofi on jatkuvasti ääripäiden välillä, liikkuu edes takaisin niiden välissä.

Löydän tällaisen tulkinnan fenomenologisesta perinteestä, Edmund Husserlin ja Maurice Merleau-Pontyn teoksista. Husserl kirjoittaa eurooppalaisten tieteidен kriisiä käsittelevässä teoksessaan, että filosofia kääntyy aina takaisin tutkimatta ja huomaamatta jääneisiin horisontteihin (1962 [1954]: 185).

Merleau-Ponty kuvaa fenomenologisen ajattelun luonnetta samansuuntaisesti pääteoksessaan *Phénoménologie de la perception*:

Filosofi on – – ikuinen aloittelija. Tämä tarkoittaa, että hän ei ota annettuna mitään, minkä ihmiset tai oppineet uskovat tietävänsä. Se merkitsee, että filosofia ei ota itseään annettuna, siltä osin kuin se on onnistunut puhumaan totta. Se merkitsee, että filosofia on uusiutuva kokemus [expérience] omasta alkamisestaan, että se koostuu pelkästään tämän alkamisen kuvauksesta ja lopulta että radikaali ajattelemisen [réflexion] on tietoisuutta siitä, että ajatte-

lu itse riippuu elämästä, jota ei ole ajateltu tai ei ajatella, ja että tämä on sen alkuperäinen, pysyvä ja lopullinen tilanne (1993 [1945]: ix, vrt. 75-76).

Nähdäkseni juuri tällainen edestakainen, alkuun palaava liike on filosofisen ajattelun elävä ydin. Ilman sitä filosofia muuttuu ajattelun tekniikaksi.

* * *

Haluan nostaa esille kaksi mallia, jotka auttavat ajattelemaan filosofista liikettä. Löydän ne ranskalaisen naisajattelijan Luce Irigarayn teoksesta *Sukupuolieron etiikka (Éthique de la différence sexuelle)*. Nämä mallit ovat rakkaus ja ihmetys. Molemmat ovat tunteita, emootioita filosofian nykykielellä ja passioita vanhemmassa terminologiassa. Yhteistä molemmille on ajatus liikutetuksi tulemisestä, liikuttumisesta: jokin koskettaa sielua ja ruumista.

Irigaray asettaa rakkauden ja ihmetyksen malleiksi ensisijassa sukupuoli-erolle, naisen ja miehen suhteelle, ei filosofiselle ajattelulle. Minusta kuitenkin näyttää, että hän ilmentää omassa ajattelussaan – erityisesti tässä teoksessa – juuri näitä tunteita suhteessaan filosofiseen perinteeseen. Hän toisin sanoen tutkii filosofisia kirjoituksia sekä rakkaudella että ihmetyksellä. Hän kuuntelee ja seuraa toisen sanoja, toisen ajatuksen liikettä. Ei unohdu niihin eikä kadota itseään niihin vaan antaa niiden avata omaan ajatteluun vapaan tilan, antaa niiden pysähdyttää ajatus ja tehdä mahdolliseksi poikkeaminen ajatuksen totunnaisista reiteistä.

Voisi ehkä sanoa, että purkamisen ja rakentamisen sijasta Irigaray lähestyy filosofisia tekstejä lempeästi, ikään kuin hyväillen. Päämääränä ei ole synnyttää uutta älyllistä lasta, teoriaa tai käsitettä, vaan avata perinteen ja lukijan välille hedelmällinen tila, jossa molemmat voisivat liikkua ja tulla liikutetuiksi ennalta-arvaamattomilla tavoilla.

Mutta mikä on se erityinen merkitys, jonka Irigaray antaa hedelmällisyydelle? Hän löytää tämän merkityksen *Pidoista* ja siellä Sokrateen puheesta, kohdasta jossa Sokrates kertoo Diotima-papittaren oppista. Diotiman kuvaama rakkauden muoto ei suuntaudu rakastavien – rakastajan ja rakastetun – väliltä kohti kolmatta, rakkauden mahdollista tulosta. Se ei tavoita sen paremmin henkistä kuin ruumiillistakaan lasta. Tämä rakkaus jää viipymään rakastavien välille, ja sen hedelmällisyys on heidän liikkumistaan ja liikuttumisestaan, jatkuvaa muuttumista. Tässä ja nyt elettyä välitilaa ei tule uhrata tulevalle. Sitä ei pidä käyttää tulevan hyväksi (Irigaray 1984: 20).

Sen sijaan, että rakastaja ja rakastettu hedelmöittäisivät toisensa vain kertaalleen ja loisivat kolmannen joka jäisi heidän jälkeensä, he kasvavat ja kasvattavat toisiaan tässä ja nyt. He eivät etsi kuolemattomuutta lapsen kautta – ruumiillisen tai henkisen – vaan toteuttavat sitä itsessään ja toisissaan. Kuolemattomuus ei näin ollen merkitse pysyvän ja kestävä tavoittelua, vaan kuoleman lykkäämistä, muuttumista ja uudistumista, tilassa jonka voi luoda vain toisen kanssa, kahden välille.

Irigaray sanoo, että rakkaus on tulemisen, täydellistymisen mahdollisuus, eikä sillä ole muuta päämäärää kuin tämä tuleminen (1984: 39).

* * *

Mitä silloin tarkoittaa filosofia, viisauden rakastaminen?

Se merkitsee Irigarayn mukaan muun muassa sitä, että ajatuksen kulkua ei tarkastella sen tulosten kestävyuden kautta vaan itse liikkeen kautta. Rakkaus ei viisauden rakkaudenkaan tapauksessa ole pysyvän, muuttumattoman tavoitteleua, vaan jatkuvaa muutosta. Tätä ei pidä ymmärtää niin, että todellisuus pitäisi muuttaa minulle sopivaksi, minun odotuksiani vastaavaksi. Muutos tapahtuu ennemminkin minussa ja meidän välillämme: todellisuuden kohtaaminen tarjoaa mahdollisuuden arvioida omat odotukset ja lähtökohdat uudelleen.

Tässä Irigarayn toinen malli, Descartesin ihmetyksen tunne, osoittautuu valaisevaksi. Kyseessä on eräänlainen pysähdys. Descartes luonnehtii ihmetystä sanomalla, että ruumiin ja mielen liitosta ylläpitävät toiminnot, veren ja sydämen liikkeet, pysähtyvät hetkeksi, salpautuvat. Tämä tapahtuu silloin, kun kohtaamme jotakin tavatonta tai ainutlaatuista, jotakin mikä ei sovi odotuksimme ja tietoihimme. Ihmetyksen tilassa me emme vielä sovelta nautinnon ja tuskan, tavoiteltavan ja torjuttavan kaksinapaista arvoasteikkoamme kohtaamaamme todellisuuteen. Todellisuus ehtii siksi ikään kuin yllättää meidät, ilmaista ja toteuttaa itseään silmiemme edessä

Irigaray ottaa Diotiman rakkauden ohella kartesiolaisen ihmetyksen malliksi sukupuolten kohtaamiselle. Sen sijasta että kiirehdimme mittaamaan ja arvioimaan toisen miehisyttä tai naisellisuutta omien tarpeiden ja odotustemme mukaan, voimme malttaa ja odottaa, pysähtyä kuuntelemaan, tunnustelemaan ja katselemaan, miten hän kertoo itsestään, miten toteuttaa itseään.

Ihmettelyn malli korostaa myös filosofian kohdalla tietynlaista pysähtymistä. Se merkitsee totunnaisten ajatustoimintojen keskeyttämistä, mahdollisuutta pidättäytyä tavanomaisista arvioista ja teoista, vaatimusta kyseenalaistaa omat ennakko-odotukset ja arviointiperusteet. Päämääränä ei ole täydellisempi itsetuntemus eikä kattavampi itseymmärrys, vaan avoimempi, joustava ajatuksen liike, sellainen joka kykenee kohtaamaan toisen, kohtelevaan toista – maailmaa, ihmistä ja kirjoitusta – sen loputtomassa outoudessa.

Irigaray osoittaa, että filosofin suhde filosofiseen perinteeseen voi olla lempeä, lemmevä. Tällöin kirjoituksesta ei etsitä ratkaisevaa totuutta eikä kohtalokasta virhettä. Lukija pikemminkin kasvattaa niitä ajatuksen alkoita, jotka voivat viedä häntä uusiin suuntiin.

Ihmettelevä filosofinen suhde, jota Irigaray hakee naisen ja miehen välille, elää hedelmällisenä hänen omassa kirjoituksessaan:

Se, että kuuntelen sinua, ei ole sitä, että odotan tai saan sinulta jotakin informaatiota, eikä se myöskään ole tunteen puhdas ilmaisu. Se, että kuuntelen sinua, on sitä, että kuuntelen sanojasi ainutlaatuisina, palautumattomina, palautumattomina erityisesti omiin sanoihini, uusina, vielä tuntemattomina. – – [Se] edellyttää, että olen saataavilla, että kykenen jälleen kerran ja aina biljaisuuteen (Irigaray 1996: 1).

KIRJALLISUUS

- Husserl, Edmund: *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*. Husserliana, Band VI. Martinus Nijhoff, Haag, 1962 [1954].
 Irigaray, Luce: *Éthique de la différence sexuelle*. Minuit, Paris 1984.
 —: *I Love to You: Sketch of a Possible Felicity in History*. Käänt. Alison Martin, Routledge, New York, London, 1996 [1992].
 Merleau-Ponty, Maurice: *Phénoménologie de la perception*. Gallimard, Paris 1993 [1945].
 Platon: *Pidot*, teoksessa *Teokset III*. Otava, Helsinki 1982.